

Романкова Л. М.,

завідувач відділу виховної та психолого-педагогічної роботи Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, кандидат психологічних наук, доцент, докторант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Івано-Франківськ

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті розкривається феномен волонтерської діяльності як складової формування моральних цінностей студентської молоді; історія світового волонтерського руху, висвітлюються історична традиція суспільної та сучасний стан благодійності в державах, акцентується увага на корисності волонтерської праці для особистого і суспільного зростання.

Ключові слова: *волонтерський рух, волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність, студентська молодь, соціальні цінності, моральні цінності.*

The article deals with the phenomenon of volunteering as a part of formation moral values of students; history of world volunteerism, highlights the historical tradition of social and current state of philanthropy in countries, focuses on the usefulness of voluntary work for personal and social growth.

Keywords: *volunteerism, volunteer, volunteering, volunteering, students, social values, moral values.*

Питання морального виховання особистості завжди привертало увагу педагогів і психологів. У наш час, коли відбуваються докорінні зміни суспільного життя, переосмислюються соціокультурні цінності, вони набувають особливої актуальності. Зміна ідеологічних орієнтацій суспільства часто супроводжується наростанням у молодіжному середовищі соціальної апатії, нігілістичного ставлення до моральних цінностей. Все це вимагає пошуку нових педагогічних підходів до морального виховання. У зв'язку з цим питання залучення молодих людей до волонтерської діяльності є актуальними, оскільки різноманітність напрямів, форм і методів волонтерської діяльності відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу.

Вагомий внесок у становлення теорії волонтерства, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено російськими (І. Айнутдинова, О. Акімова, Л. Вандишева, В. Пестрикова), українськими (О. Безпалько, І. Зверева,

Н. Заверико, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, С. Пальчевський, В. Петрович, Ю. Поліщук, А. Рижанова, М. Тименко) й зарубіжними (Р. Лінч, С. Маккарлі (США), Л. Питка, Є. Матерна (Польща)) дослідниками, які визначили сутність, ознаки, особливості, напрями та принципи волонтерської роботи.

На особливу увагу заслуговують праці: А. Капської, О. Любарської, В. Назарук, В. Петрович, Ю. Поліщук (визначено принципи волонтерської роботи); І. Зверєвої, Г. Лактіонової, С. Савченко, С. Харченко (обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю); О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Заверико, А. Капської (розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності); О. Кузьменко, Н. Романова, С. Толстоухова (визначено особливості роботи волонтерів у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді); Ю. Поліщук (обґрунтовано волонтерство як складову соціально-педагогічної діяльності молодіжних організацій); З. Бондаренко (розкрито особливості організації волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу); Т. Лях, Л. Міщенко, К. Потопа, Є. Фаворова (подано класифікацію волонтерських груп, зміст та напрями роботи волонтерів, аналіз особливостей соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп); Н. Романова, Н. Трубнікова, Н. Черепанова (визначено мотиваційні фактори участі у волонтерській діяльності).

Волонтерство – діяльність за своєю природою просоціальна в цільовому, процесуальному, змістовному, технологічному компонентах. Включаючись у волонтерську діяльність, особистість прагне на безоплатних засадах вплинути на трансформацію сучасного суспільства, зробити його кращим. Молодь – традиційно найбільш соціально активна демографічна група, яка може стати основою широкомасштабного волонтерського руху [1].

Питання про потенціал використання молодіжної волонтерської діяльності може розглядатися як мінімум у двох аспектах: вплив молодіжного волонтерства на конкретно – історичну ситуацію, що склалася в суспільстві; вплив волонтерства на саму особу молодої людини, яка включена в дану діяльність.

На думку П. Джордан, волонтерство прагне досягти кількох результатів: з одного боку, допомагає у створенні стабільного та згуртованого суспільства, а з іншого боку – доповнює послуги, що надаються державою [1].

Аналіз наукових досліджень з проблеми дозволяє зробити висновок про те, що досвід волонтерської роботи (США, Японія, Австрія, Італія, Німеччина, Велика Британія, Франція та ін.) у тій чи іншій формі є в кожній країні світу, у багатьох законодавчо зафіксований та має деякі особливості щодо використання нових підходів до формування молоді.

Однією з форм соціальної активності, де людина може реалізувати себе як особистість, є волонтерська діяльність. Вона здійснюється в різних сферах суспільного життя та може мати різні мотиви. Найчастіше в літературі описують альтруїстичне бажання допомогти іншим, але поряд із цим є потреба в спілкуванні, саморозвитку, набутті професійних знань та навичок, а наявність заохочень з боку організації також є вагомим стимулом для активної позиції людини у волонтерській діяльності [2, с. 350]. Наприклад, за даними Національного центру волонтерської роботи у Великій Британії, головним мотивом для участі у волонтерському русі вважають саму діяльність, яка інтегрує добровольців у суспільство, створюючи певну цілісність із ним (32% – потреба в почутті єдності з людьми) [3, с. 13].

Як соціально-педагогічний феномен, волонтерство зародилося в США, де вже у XIX столітті волонтери забезпечували функціонування різних некомерційних організацій. За твердженням І. Григи, французький письменник-журналіст А. Дюнан, вражений кривавими картинами битви коло Сольферино, запропонував ідею створення Червоного Хреста (1859 р.) – організації, яка працювала б на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу пораненим бійцям. Саме цей факт започаткував волонтерську роботу в усьому світі [4, с. 146].

Цікавою видається наукова знахідка О. Безпалько щодо започаткування волонтерської роботи в Англії, а пізніше у США студентами, які працювали в переважній більшості з населенням в сеттльмент-центрах, що виникли по аналогії з європейськими кварталами в колоніях як центри соціальної допомоги

для місцевого населення, як благодійні установи на зразок Тойнбі-Холл, заснованого священником С. Барнетом в 1884 році у бідній частині Лондона. Цей заклад існував за рахунок приватних пожертвувань і дав поштовх до створення більше ніж 400 благодійних установ у англійських та американських містах. Студенти, які об'єднувалися між собою на волонтерських засадах у невеликі групи, а пізніше – добровільні об'єднання, оселялися в найбідніших кварталах Лондона, а потім у багатьох міських районах по всій Великобританії, щоб на собі відчувати всі незручності бідності, проводити соціальну роботу на місцях. Вони були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні радикальних соціальних проблем та наданні соціальної допомоги нужденним [5, с. 28].

Наведені факти свідчать про те, що волонтерська робота з'явилася в ХІХ столітті в часи поширення суспільної благодійності, кульмінацією якої став рух сеттльмент-центрів, в яких зародилися окремі напрями та форми соціальної роботи. А самі сеттльменти стали прабатьками багатьох сучасних інституцій, які успішно функціонують у територіальних та етнічних громадах різних країн. Таким чином, є підстави стверджувати, що волонтерська робота та студентський волонтерський рух були і є дуже актуальними.

У США у волонтерській діяльності беруть участь більш як 50% населення. Добровільність праці в Америці не передбачає хаотичного характеру роботи. Стосунки між волонтером й організацією, що приймає його, регулюються договорами, котрі суворо визначають умови, характер і обсяг роботи. Праця волонтером зараховується, коли визначають трудовий стаж [6, с. 75]. І, незважаючи на добровільність, волонтерство не виключає відповідальності, наприклад, за виконання норм і вимог, збереження матеріальних цінностей тощо.

Сьогодні основною структурою, завдяки якій американські волонтери можуть знайти собі заняття, а організації та особи, що потребують помічників-волонтерів, можуть заявити про свої потреби, є волонтерські центри, яких у країні діє понад 500. Фінансовий еквівалент волонтерської праці на рік в США становить більш як 5300 млрд. доларів [7, с. 9–11].

На початку ХХ століття ідея волонтерства в Японії дістала суспільний резонанс, і 1910 року уряд створив систему волонтерської допомоги «Хоумен інн» (сучасна назва «Мінсей інн»). Досі зберігається головний принцип роботи цієї системи: вибрані члени суспільства, завданням котрих є визначення рівня добробуту громадян, діють у співпраці з урядом. В сучасній Японії налічується понад 3300 волонтерських центрів, які працюють майже в усіх муніципалітетах країни.

У тих країнах, де існують міцні традиції волонтерства — у Великій Британії та Німеччині — добровільну діяльність й самих волонтерів захищено законом. Країни Центральної і Східної Європи теж зробили крок від офіційного визнання волонтерства до створення правового поля, що сприяє розвитку волонтерської діяльності. Закони, що регулюють добровільну діяльність, прийнято в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Латвії, Литві, Люксембурзі, Македонії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії та ін.

Аналіз статусу волонтерів у світі засвідчує, що правове регулювання волонтерської діяльності потрібне для того, аби гарантувати добровольцям захист і відрізнити їх від робітників, що наймаються на роботу.

1991 року в Італії закон про волонтерство офіційно визначив стосунки волонтерів з державними організаціями, і так з'явився соціальний волонтер. Однією з найбільших організацій, котрі розвивають цю справу в країні, є Італійський фонд волонтерства, створений з ініціативи Римської ошадної каси. Фонд надає консультаційні та освітні послуги, випускає «Журнал волонтера», заснував кілька національних премій в цій добродійній сфері, щоб виявляти й підтримувати найперспективніші та найініціативніші групи, які вирішують соціальні проблеми. В Італії працює Постійний комітет голів волонтерських організацій і фондів, що представляє інтереси двох мільйонів волонтерів перед урядом, парламентом, церквою, різними суспільними інститутами [8, с. 65].

Рівень уваги до волонтерства в країні засвідчує рівень розвитку в ній громадянського суспільства як сфери соціальних відносин та громадської участі людей в житті суспільства на противагу діям держави чи економіки [9, с. 145].

За даними соціологічного дослідження Інституту Геллапа, проведеного в 2008 році, 65% населення Землі беруть участь у волонтерській діяльності, що засвідчує популярність волонтерства у світі. Волонтерству приписують економічне значення, бо праця волонтерів не оплачується, а виконують вони ту роботу, за яку штатним працівникам довелося б платити. Важливість волонтерства для суспільства зазначено у Всесвітній декларації добровільництва 2001 року.

Сьогодні у Сполучених Штатах у складі волонтерів майже 60% жінок, котрі присвячують цій діяльності в середньому 3,4 години на тиждень, і близько 50% чоловіків, котрі віддають волонтерській праці 3,6 години на тиждень. Канадці трудяться волонтерами в середньому 191 годину на рік, що є еквівалентом 578000 робочим місцям з повною зайнятістю. В Ірландії волонтерів – майже 33% дорослих, 19% дорослого населення Франції беруть участь у акціях волонтерських організацій (із них 60% – регулярно), а це понад 20 годин на місяць. Кожний третій німець (22 млн. осіб) є волонтером і працює у волонтерських асоціаціях, проектах і групах взаємодопомоги понад 15 годин на місяць. У Південній Кореї майже чотири мільйони осіб щорічно присвячують волонтерству більш як 451 млн. год. робочого часу, а вартість їхніх послуг перевищує 2 млрд. доларів США на рік. 26% японців мають досвід добровольця, із них 48% впевнені, що волонтерська праця дуже корисна для особистого й суспільного зростання. 72% волонтерів Ірландії вважають: вони виконують те, що ніколи не може бути зроблено оплачуваними робітниками.

Уряди понад 80 країн, зазначає Г. Крапівіна, активно сприяють розвиткові національних волонтерських рухів, створюють інфраструктуру для забезпечення їх розвитку на системному рівні. Волонтерський рух розвивається в світі з початку минулого століття. Наприкінці ХХ століття американський університет ім. Дж. Хопкінса виконав дослідження у 22 країнах, яке показало, що загальна кількість часу праці волонтерів відповідає праці 10,5 млн. осіб протягом робочого дня. Лише у 36 країнах світу, за підрахунками того ж університету, налічується більш як 131,5 млн. осіб. Щороку волонтерству

присвячують свій час понад 100 млн. осіб дорослого населення планети [6, с. 73].

Закцентуємо увагу на волонтерських зарубіжних програмах, які на наш погляд, представляють великий інтерес. І так, волонтерські програми США. Відомо, що США успішна країна у сфері розвитку руху добровольців: «Корпус миру», проект «С.U.R.E.» та ще безліч інших організацій, які використовують волонтерську працю. Волонтерство надзвичайно популярне у США, що пов'язано з менталітетом, з законодавчою базою і вихованням. Історія США свідчить, що неоціненну роль у період воєнних дій між Північчю і Півднем зіграли жіночі благодійні комітети, які створювалися при лікарнях і військових шпиталях. Надавалася істотна підтримка знедоленим дітям, сирітським будинкам, лікарням для психічно хворих тощо. Відмінною рисою розвитку волонтерства в США є децентралізація – реалізація різних соціальних програм на всіх рівнях: федеральному, штату, місцевому. Активно взаємодіють з громадськими організаціями місцеві органи влади, у компетенції яких знаходиться шефська допомога і робота з добровольцями. У таких штатах як Каліфорнія, Колорадо, Детройт, Новий Орлеан та ін., накопичений вагомий досвід волонтерської роботи з дітьми і батьками: організація спеціальних груп професійного навчання для батьків, забезпечення допомоги по працевлаштуванню; здійснення догляду за дітьми працюючих у денний і вечірній час батьків; створення центрів здоров'я для незаміжніх матерів, робота з прийомними сім'ями; допомога батькам у веденні домашнього господарства тощо.

У США пік волонтерського руху припадає на 30-і рр. ХХ століття, тоді в ньому брали участь близько 3 млн. молодих людей. Волонтерська організація Civilian Conservation Corps (CCC) була створена президентом Ф. Рузвельтом для зниження рівня безробіття. Під час війни робота CCC була припинена. Наступний пік у волонтерському русі припадає на 1961 р., коли президент Кеннеді створив організацію «Служителі Світу». Ця організація отримала підтримку більшості університетів. Такий успіх відбувся завдяки заяві Кеннеді

про те, щоб розглядати участь в «Служителях світу» як альтернативу службі в армії. Але пізніше він відмовився від цієї ідеї.

У 70-і рр. президент Картер відродив ССС, але до руху приєдналося дуже мало людей. У 80-і рр. президент Рейган не підтримав відродження ССС і стався занепад у волонтерському русі. В ті роки тільки 8 тисяч молодих людей брало участь в русі. Починаючи з 1993 р., при президентові Клінтоні, волонтерський рух досяг найбільшого розмаху. Одна з особливостей його програми полягає в тому, що він ініціював участь молоді в молодіжних службах як до їх навчання у вищих навчальних закладах, так і після їх закінчення.

Підтримка організацій у створенні можливостей для волонтерства 1991: Дж. Буш ст. : «Light Institute»: підтримка добровольчих організацій, створення 350 волонтерських центрів. 2002: Дж. Буш призвав американців присвятити 2 роки на допомогу своєму суспільству, країні, світу. USA Freedom Corps (Дж.Буш): підтримка некомерційних організацій, волонтера.

Національні програми Ameri Corps (допомога бідним, охорона здоров'я), The Senior Corps (для громадян старше 55 років), Learn and Serve America (навчання), America Reads (історія, географія, література США).

«Юнайтед Уэй» – Організація збирає до 35-40 млн. доларів в рік, які йдуть на різні благодійні цілі у рамках 30 спеціальних програм: допомозі дітям з неблагополучних сімей, самим уразливим сім'ям, поліпшення охорони здоров'я тощо. Співробітники-волонтери вчать дітей займатися добродійністю. Існують також так звані. «дружні групи», члени яких, мешкаючи в різних районах міста, притягають молодих людей в якості лідерів волонтера і таких груп в одному місті понад 1000. Працюють традиційно і жіночі групи лідерів, чийми обов'язками, зокрема, являються наставництво і створення мереж жіночих груп-добровольців.

Спеціалізовані волонтерські програми: Хоспис організований на базі Католицького благодійного центру. Волонтери Хосписа здійснюють психологічну підтримку пацієнтів вдома, надають побутову допомогу членам сім'ї, при необхідності – правову допомогу, ремонтують житло. Добровольці також допомагають в офісі організації. Один-два рази в місяць для волонтерів

організуються спеціальні тренінги. У рамках освітньої програми їм дається інформація про роботу з вмираючими пацієнтами, правила навчання пацієнтів методам самоогляду. Коли пацієнт помирає, волонтерів спрямовується листівка із словами вдячності за його працю і допомогу у відході.

Для літніх пацієнтів (старше 60 років) існує «Програма дружніх візитів». Мета програми-допомогти залишатися літнім удома, як можна довше. MARC – допомога літнім людям, центр має декілька основних програм: «їжа на колесах»: доставка додому гарячих обідів уразливим літнім; «Перепочинок для сім'ї»: прикріплений волонтер допомагає членам сім'ї у догляді за тяжкохворим; права літніх; здоров'я літніх;

Американський Червоний Хрест. Ця організація – улюблене місце для волонтерів. Їм видається спеціальна уніформа, для них проводяться тренінги і семінари. Червоний Хрест активно займається і збором пожертв, одна з форм - проведення щорічного балу для жертводавців. Зібрані кошти дозволяють здійснювати гуманітарні акції для населення з низьким рівнем доходу.

Жіночий фонд – створена групою жінок 20 років тому. У області охорони здоров'я фонд допомагає жінкам в поліпшенні доступності мамографії, інших важливих діагностичних заходів.

Організація SAFE HOME, місія – підтримка жертв домашнього насильства. Дітям і жінкам організація надає при необхідності притулок, а також захист інтересів в областях праці і здоров'я. Для тих, що потребують організовані консультації. У Центрі реалізується учбова програма по профілактиці домашнього насильства, причому лекції проводяться, як в самій організації, так і за її межами.

Цікавим є досвід волонтерської діяльності в ближньому зарубіжжі. Програма «Молодь в дії» – це програма Європейської Спільноти, яка надає можливості міжнародної співпраці для молоді країн Європи, «Польська допомога» – це волонтерська програма Міністерства закордонних справ Польщі, яка дозволяє громадянам Польщі працювати волонтером за кордоном в країнах, які охоплені програмою сприяння розвитку (з пострадянських країн це Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Молдова, Казахстан, Киргизстан,

Таджикистан, Туркменістан, Грузія, Україна, Узбекистан); Проект «Метогіа» – програма волонтерства у сфері міжнародної культурної спадщини; Словаччина – INEX – програма міжнародних волонтерських таборів за тематикою – захист довкілля, реставрація пам'яток, будівництво молодіжних центрів, організація фестивалів; Словенія – MOST – охорона природи, догляд за знедоленими, допомога біженцям; Болгарія – CVS – фізична робота (будівництво, ремонт), соціальна робота (з дітьми та неповносправними), робота/навчання. Free Youth Centre – діти та молодь груп ризику та молодіжні лідери. Найнижчий рівень розвитку волонтерства виявлено в Білорусії 0,05 %, Молдові 0,1 % та Угорщині 0,2 %. Такі низькі показники свідчать про недостатню поінформованість громадськості щодо роботи на добровільних засадах, про непопулярність або незрозумілість принципів волонтерства на даному етапі розвитку цих держав.

Висновки. Залучення особистості до сфери волонтерської діяльності приводить до позитивних змін у світогляді молодої людини, комунікативної свідомості, таких особистісних новоутворень, як соціальна та інтелектуальна активність, соціальна компетентність та уміння діяти у нестандартних життєвих ситуаціях. На основі проведеного аналізу можна дійти висновку: волонтерські організації різних країн мають значний вплив на розвиток соціальної сфери, формування громадянського суспільства та особистості. Громадянська активність як тренд, що проявляється у волонтерській діяльності, в різних політичних і соціальних проектах, сприятиме залученню молоді до процесів самоорганізації на місцевому рівні і відповідно сприятиме розвитку громадянського суспільства.

Література

1. Басов Н. Ф. Социальная работа с молодежью: учебное пособие / Н. Ф. Басов, В. М. Басова. – М: Издательско – торговая корпорация «Дашков и К», 2007. – 382 с.

2. Кудринская Л. А. Добровольческий труд как объект и предмет социологической науки // Перспективные направления развития теоретической социологии в России рубежа XX–XXI веков / Под ред. В. А. Мансурова, С. И. Григорьева. – Москва–Барнаул: АРНЦ СО РАО, 2003. – С. 348–359.
3. Бидерман К. Координация работы добровольцев и менеджмент волонтерских программ в Великобритании / К. Бидерман. – СПб: Русско-Немецкий обмен, 1999. – 31 с.
4. Вул Б. Проблемы социальной помощи в американской общине / Б. Вул // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / Б. Вул. – Москва - Тула: АСОПиР, 1993. – Т.1. - С. 194–200.
5. Норланн Э. Проблемы этики, морали и гуманизма в практической деятельности социальных работников / Э. Норланн // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. шк. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. — М., 1997. — С. 71—81.
6. Крапівіна Г. О. Світовий волонтерський рух: стан і статус / Г. О. Крапівіна // Вісник економічної науки України. – 2012 – № 1. – С.73–76.
7. Погорська І. Неурядові організації в зовнішній політиці США // Віче. – 2008. – № 4. – С. 9–11.
8. Лях Т. Л. Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т. Л. Лях // Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. «Обличчя соціальної держави» в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді», (Київ, 22–23 берез. 2006 р.) / [упор. Т. Л. Лях ; передм. Т. П. Басюк]. – К. : Християнський дитячий фонд, 2006. – С. 61–70.
9. Большой толковый социологический словарь (Collins) / Д. Джери, Дж. Джери – Т. 1 – М.: Вече, АСТ. – 1999. – 544 с.